

Aaron Benanav: Vi är alla stagnationsteoretiker nu

[Ur [Jacobin magazine](#), 29 september 2023. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Allt fler ekonomer håller med Robert Brenner om att de mogna kapitalistiska ekonomierna har börjat stagnera. Vi borde inte förneka denna verklighet utan istället tänka klart om hur det påverkar vår politiska åskådning.

Vi lever i en period av stormiga sociala, politiska och ekonomiska förändringar. Speciellt i tider som dessa är det vettigt att vända sig till teorin som en vägledning till handling. I *Jacobin* har Seth Ackerman skrivit en detaljerad vederläggning av en speciell teori om nutiden: den ekonomiske historikern Robert Brenners teori om en långvarig inbromsning – en ”lång nedgång” – i de utvecklade kapitalistiska ekonomierna.¹

Under loppet av en artikel som slingrar sig fram genom ett sekel av vänsterdiskussioner, försöker Ackerman knyta Brenners teori om en lång nedgång till en mycket äldre marxistisk tradition, som hävdar att det finns en långvarig tendens i de kapitalistiska samhällena för profitkvoten att falla. Ackerman påstår att Brenner och hans medarbetare är de sista kvarlevorna, de sista sanna anhängarna till en teori som motbevisades för länge sedan.

I det följande hävdar jag att Ackerman har missförstått Brenner som en teoretiker om en slutgiltig kris. I verkligheten teoretiserar Brenner om långa vågor i den kapitalistiska utvecklingen, och snubblade över en teori om långsam stagnation. I Brenners arbeten uppträder långsam stagnation som en besvärlig gåta, just på grund av att Brenner inte har något att göra med Grossmanns teori om profitens långvariga tendens att falla.

I själva verket blir också allt fler ekonomer återigen teoretiker om en långsam stagnation, inte på grund av någon politisk vilja att tro på en långvarig tendens för profitkvoten att falla, utan istället av ett liknande försök att ta hänsyn till fakta. I det följande ska jag förklara hur jag i mitt eget arbete löser den gåta som Brenners arbete utgör genom att knyta det till en långvarig avindustrialisering och övergång från arbete till tjänster.

Surfa på långa vågor

De flesta marxister som talar om profitkvoter tror inte på att det finns en långsiktig tendens för profitkvoten att falla. Istället är de långa vågen-teoretiker. De kartlägger övergångar mellan långa perioder av snabb ekonomisk tillväxt och perioder med långsammare tillväxt och ekonomiska kriser. Ernest Mandel, Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi, Robert Brenner, Anwar Shaikh, Gérard Duménil och Dominique Lévy är alla långa vågen-teoretiker.

I detta avseende kan de alla räkna sig som anhängare till Nikolaj Kondratiev, som var den förste som teoretiserade om femtioåriga supercykler av ekonomisk tillväxt och nedgång, på vilka kortare affärscyklar överlagras.

1 Se Seth Ackerman, ”[Robert Brenners ofruktbara teori om global stagnation](#)”, på marxistarkiv.se.

Vanligtvis hävdar dessa teoretiker att 1852-1873 var en högkonjunktur, följt av en lågkonjunktur 1873-1896, följt av en högkonjunktur 1896-1914, följt av en lågkonjunktur 1914-1945, följt av en högkonjunktur 1945-1973, följt av en lågkonjunktur 1973-1985, följt av en högkonjunktur 1985-2007, följt 2007 av den nuvarande lågkonjunkturen. Som vi kommer att se nedan har Brenner utmärkt sig genom att argumentera för en "lång nedgång" 1973-2023.

Den österrikiske ekonomen Joseph Schumpeter gjorde mycket för att utveckla Kondratievs teori om långa vågor. Av denna orsak tänker jag på marxister i detta läger som nyschumpeterianer, även om en del troligen skulle protestera mot denna benämning. Schumpeters grundläggande resonemang var att det som driver fram långa vågor är teknologiska revolutioner. När de utvecklas, börjar dessa revolutioner bygga vissa spår som samhället börjar röra sig på: järnvägsspår, telefonledningar, asfalt för bilar och fiberoptiska kablar.

Detta byte och övergången från den befintliga infrastrukturen till en ny innebär stora kostnader, så det tar tid för nästa revolution att bryta ut. Bytet innefattar det som Schumpeter kallade kreativ förstörelse.

Under loppet av varje lång våg ersätts inte bara den gamla infrastrukturen av en ny, utan de gamla företagen, organisationsteknikerna och marknaderna ersätts också av nya. Kreditsystemet förvärrar och intensifierar dessa särdrag hos de långa vågorna, och lägger en kraftig dynamik av uppsving och nedgång ovanpå det som, säger Schumpeter, annars bara skulle vara en tendens till ökning och avmattning.

Ingenting i denna teori om långa vågor motsäger Nobou Okishios teorem, ty det har inget att göra med någon sorts störning i det grundläggande kapitalistiska beslutsfattandet avseende investeringar. Jag betvivlar att Okishio ansåg att hans teori var oförenlig med affärscykeln, eller med de långa vågorna.

Poängen med teorin om långa vågor är att den säger att kapitalismens historiska tendens att uppnå en 1,5-2% genomsnittlig tillväxt per år inte tar formen av en lugn expansion i stadig takt. Istället är det en tendens som bara uppstår som ett genomsnitt av turbulenta cykler av uppsving och nedgångar och ibland brutal fientlig konkurrens.

Med tanke på Ackermans intresse för de icke prisbaserade former som konkurrensen kan anta, är det viktigt att konstatera att Schumpeter införlivade en teori om oligopolkonkurrens i sin teori om långa vågor, på ett sätt som också har påverkat Brenner. Det är välkänt att Schumpeter hävdade att uppkomsten av oligopol – dvs. några få stora företag som erövrar större delen av marknaden inom en bransch – inte är ett tecken på att kapitalismen mognar eller utmattas. Inte heller kan det räknas bland orsakerna till en inneboende tendens i systemet att sakta in.

Tvärtom är storföretag den organisatoriska form som är lämpligast för den enorma skala som krävs på investeringarna i dagens moderna produktion. Storföretagen segrade under den Gyllene tidsålderns högkonjunktur.* De är ansvariga för massiva produktivetsförbättringar. Givetvis föredrar de att strida med varandra på basis av kvalitet hellre än pris. De skapar också många hinder för att ta sig in i en bransch genom att öka kostnaderna för kunder att byta mellan märken.

* Gyllene tidsåldern (Gilded Age) syftar på USA:s historia från efter inbördeskriget (1860-talet) till mitten av 1890-talet – öa.

Konkurrens mellan oligopol är förhärskande, hävdar Schumpeter, eftersom det är det enda sättet för storföretag att säkerställa utrymme för de stora investeringar i fabriker och utrustning med vilka de genomför massiva effektivitetsvinster. Poängen är inte bara att dessa oligopol inte hindrar utvecklingen. De kan överösa sina forsknings- och utvecklingsavdelningar med pengar just på grund av sitt oligopols prisstrategier, och dessa avdelningar blir den främsta källan till produktivitetsökningar inom hela den övriga ekonomin.

Oligopolen uppfinner alltså verkligheten, och de för vidare uppfinningarnas fördelar till kunderna. De gör det därför att de vet att nästa utmanare mot deras välde alltid finns runt hörnet. De riskerar alltid att avsättas, och periodvis avsätts de verkligen inom alla industrier. Under de perioder då de kämpar om ledningen inom industrin ersätts ofta den artiga, icke prisbaserade konkurrensen av brutala, prisbaserade konflikter.

Internationell konkurrens

Nu har vi alla de verktyg vi behöver för att förstå Brenners teori om en lång nedgång, som den presenterades i *Den globala orons ekonomi*,² som först publicerades som ett specialnummer av *New Left Review* 1998. Brenners bok var en enkel modifiering av Schumpeters teori om långa vågor. Han sa att den kapitalistiska kreativa förstörelsen äger rum på de internationella marknaderna.

I boken accepterar Brenner att det finns oligopolistisk konkurrens à la Schumpeter, där företag på ett "gentlemannamässigt" sätt utkämpar strider om kvalitet, inte priser.

Brenner menar att situationen var sådan för amerikanska storföretag under den långa högkonjunkturen på 1950- och 1960-talen. De anpassade sig inte efter andra priser. Istället använde de "självkostnadspris" eller påslagspris som strategi. Men deras artiga, icke prisbaserade konkurrens avbröts i mitten av 1960-talet när japanska och tyska varor som hade tillverkats med låga kostnader trängde in på USA:s inhemska marknad.

Den tyska och japanska staten hade befrämjat sina egna storföretags tillväxt bakom tullmurar och skyddat dem med undervärdering av valutan. Dessa företag lanserade sig först på världsmarknaden, och invaderade sedan den amerikanska marknaden med en lågprisstrategi för att snabbt ta marknadsandelar.

Ackerman verkar inte förneka att så var fallet. Jag är inte säker på hur någon skulle kunna förneka att samma sak hände på 2000-talet med kinesiska varor, som snabbt tog både internationella och amerikanska inhemska marknadsandelar med hjälp av en lågprisstrategi. Just nu är EU-politiker väldigt oroade över att billiga kinesiska batterier, solpaneler och elbilar dominerar alltmer, och antingen redan har eller är på väg att få stora marknadsandelar.

Inom ramen för detta resonemang använder Brenner en redovisning av profitkvoter för att visa att nedgången i lönsamhet på 1970-talet var resultatet av en minskande kapitalproduktivitet, det vill säga den inkomst som varje investerad kapitalenhet skapade, snarare än av en minskad kapitalandel, det vill säga den andel av dessa inkomster som kapitalet själv behåller.

Med andra ord, hävdar Brenner, sjönk inte profitkvoten på grund av att arbetarna lyckades öka lönerna, utan den sjunkande profitkvoten uppstod på grund av att kapitalet inte lyckades återställa

² Robert Brenner, *The Economics of Global Turbulence*, London: Verso Books 2006.

förhållanden av icke prisbaserad konkurrens inom tillverkningen.

Brenner hävdar att både de amerikanska företagen och deras konkurrenter envist spjånade mot och vägrade ge upp marknadsandelar. Resultatet blev ett långt krig om att vara prisledare, åtföljt av en tillfälligt men till sist långvarigt fallande profitkvot. Brenner har hävdad att denna strid fortsatte längre än nödvändigt eftersom, precis som Shaikh hävdar i sin egen teori om verklig konkurrens, de som vinner får det största krigsbytet.

Men en mer relevant orsak är att dessa handelskrig fick en allt större geopolitisk betydelse. Större delen av Brennens senare arbete handlar om hur det som började som handelskrig blev ett valuta-krig, och hur en statlig politik vars mål var att hindra dessa företag från att lida nederlag ledde till finansbubblor, sedan kriser och därefter långa perioder av stagnation.

Central för Brennens redogörelse var en verklig men i slutändan kortlivad återhämtning i USA på 1990-talet. Samtidigt väntade inte staterna i länder som Sydkorea, Taiwan och senare Kina på att företagen i USA, Europa och Japan skulle lösa sina konflikter. De byggde upp sina egna storföretag, som så småningom gick med i de internationella dusterna och erövrade större marknadsandelar.

Givetvis besvarade oligopolistiska företag i USA och på andra ställen dessa angrepp på olika sätt. Det finns ingen tvekan om att produktdifferentiering har varit en av deras strategier. När affärsstrategen Michael Porter i slutet av 1970-talet skrev om intensivare konkurrens, rådde han de amerikanska företagen att överge alla marknader, eller delar av marknader, där det fanns konkurrens, och istället rikta in sig på områden där de hade monopolkontroll. Peter Thiel förde samma resonemang i sin senaste bok, *Noll till ett*.³

Centralt i Brennens redogörelse, och i de allmänna perspektiven bland marxister som talar om långa vågor, är att kapitalister också besvarade förlusten av investeringsmöjligheter på ett annat sätt: genom att föra krig mot sina inhemska arbetarklasser. Resultatet blev en väldokumenterad tendens för kapitalandelen att öka, vilket delvis har kompenserat den minskade kapitalproduktiviteten, men till priset av 50 års stagnation av reallönerna.

Varför så låg så länge?

Således har Brennens teori inget att göra med någon marxistisk teori om en långsiktig tendens för profitkvoten att falla. Den hänger heller inte ihop med någon keynesiansk teori om ”sekulär stagnation”. Hans redogörelse är en teori om långa vågor à la Schumpeter, som modifierats för att ta hänsyn till det sätt på vilket internationell konkurrens mellan oligopolistiska företag har varit central för att förklara den förändrade ekonomiska tillväxttakten under de senaste 50 åren eller så.

Det som skiljer Brenner från andra som teoretiserar om långa vågor har varit hans ovilja att säga att den ”långa nedgången” är slut, trots att den har pågått mycket längre än förväntat. Den förmodades hålla på i 25 år, men nu har det gått 50 år!

Brenners långa nedgång har pågått så länge att andra marxister som talar om långa vågor istället har kunnat hävda att vi har gått igenom ett nytt varv, där perioden 1983-2008 representerar ett nytt uppsving, och perioden sedan 2008 en nedgång.

Istället för att följa efter dessa andra teoretiker har Brenner helt enkelt spårat det han betraktar som

³ Peter Thiel, *Zero to one*, New York : Crown Business, 2014.

en oavbruten nedgångsperiod. Det faktum att så många icke-marxister nu talar om sekulär stagnation har troligen givit honom vatten på sin kvarn, men nedgångens utdragna karaktär är en gåta. Den gör även Brenner betänklig.

Om man går tillbaka till den ursprungliga boken, var Brenners tanke att staternas allt svagare försök att stimulera ekonomin för att få den frisk igen till slut skulle ge vika för en djup ekonomisk kris. Under denna kris skulle antingen arbetarna störta ekonomin, eller kapitalisterna återupprätta sig på en ny, mer stabil ekonomisk bas med en återställd profitkvot.

Märk väl att det inte är något politiskt recept. Utan tvivel skulle Brenner föredra att samhället slutade bekymra sig om lönsamhet och istället omorienterades för att möta folks behov.

Men med tiden har Brenner övergivit denna teori, och istället börjat hävda att kapitalismen har förändrats på ett grundläggande sätt. Brenner menar att kapitalisterna har förlikat sig med en låg tillväxttakt. De är inte längre intresserade av att återställa den bredare ekonomins dynamik. Istället är de inriktade på att upprätthålla en hög kapitalandel av inkomsterna.

Företagen delar ut profitterna som aktieåterköp och utdelning, som avleds till elitens konsumtion eller stoppas undan i allt större högar av personliga förmögenheter.

Denna förändring kanske förklarar varför Ackerman upplever att Brenners teori var en teori om profitkvotens tendens att falla, trots att Brenners ständigt utvecklande teori fortfarande inte har något som helst samband med den sortens teorier.

Tvärtom har Brenner svårt att förklara svängningen. Ackerman talar om detta mysterium i form av att det handlar om att det ”i Brenners teori ... på något sätt alltid [finns] investeringstorka inom hela ekonomin samtidigt med ständig överkapacitet”. Med hjälp av Shaikhs kritik av Brenner ställer Ackerman en fråga som hänger samman med detta: Varför skulle en överkapacitet inom tillverkning, oavsett hur utdragen den är, få hela ekonomin att backa? Ackerman hänvisar indirekt till mina arbeten, men varken återger eller tillbakavisar mina svar på dessa frågor.

Avindustrialisering är svaret

Jag poängterar att alla som teoretiserar om långa vågor koncentrerar sig på en speciell sektor av ekonomin: industrin. Det är den sektor som står i centrum för teorierna om långa vågor, eftersom den sedan länge har varit den främsta källan till kapitalismens dynamik (de kallar dem inte ”industriella” revolutioner för inte). Upp- och nedgångarna av investeringar inom industrin – och i synnerhet inom tillverkning och bostadsbyggande – driver hela ekonomins större hög- och lågkonjunkturer. Tillverkning är central för Brenners teori, eftersom tillverkning står för 70% av den internationella handeln.

När vi väl inser att vi talar om en specifik sektor av ekonomin kan vi med lätthet lösa Ackermans gåta. En sektor som genomgår en långvarig nedgång i sin andel av de totala inkomsterna kan ha både investeringstorka och överkapacitet.

Låt oss ta ett uppenbart exempel: jordbruket. Jordbruket har sedan länge minskat sin andel av BNP och sysselsättningen. Vi kan kalla det för ”avjordbrukisering”. Som ett resultat av detta finns det färre lantbruk och lantarbetare. Men denna minskning löser ändå inte de problem som jordbruket fortsätter att brottas med och det minskar därför ännu mer.

Med början i slutet av 1960-talet började den amerikanska ekonomin att avindustrialiseras. Industrin började minska både som andel av BNP och sysselsättningen. Avindustrialiseringen spred sig så småningom som ett virus genom världsekonomin och påverkade till och med fattigare länder, som om de hade följt de rikare ländernas väg borde ha fortsatt att industrialiseras ett tag till. Avindustrialiseringen har även drabbat Kina.

När man väl inser att Brenners redogörelse för den ökande konkurrensen inom den internationella industrin utspelar sig inom ramen för en global avindustrialisering, blir gåtan med den långa nedgången mycket lättare att förstå. Trots att BNP fortfarande växer, skapar inkomstökningen mindre ny efterfrågan på produkter i industrisektorn, och begränsar industrimarknadernas tillväxt.

Länder som klarar sig bättre i den internationella konkurrensen, och därmed erövrar större internationella marknadsandelar, som Tyskland, upplever en långsammare avindustrialisering. En större del av deras BNP, eller produktion, är fortfarande knuten till industrin. Men när denna andel minskar så förlorar industrin överallt både arbete och kapital utan att lösa sina problem med överkapacitet.

Samma sak hjälper oss att lösa gåtan i Shaikhs kritik. Shaikh påpekar att en sektors produktion är en annan sektors insatsvaror, och den icke tillverkande sektorn borde ha dragit fördel av prisnedgången inom tillverkningen. Det hände utan tvekan.

Men den icke tillverkande sektorn kunde inte göra särskilt mycket av denna fördel, eftersom det finns så dåliga möjligheter till effektivitetsökningar utanför tillverkningen – det vill säga inom servicesektorn. Profitkvoten inom icke tillverkning är inte låg på grund av överkapacitet, utan det beror istället på sektorns låga potential till produktivitetstillväxt.

I riktning mot sekulär stagnation

På 1970- och 1980-talen medgav många ekonomiska analytiker att gamla industrier – som bil- och kapitalvaruindustrin – var på nedgång. Frågan var: vad skulle de ersättas av? Vart skulle nästa sväng av Schumpeters hjul ta oss?

De flesta antog att den nästa stora grejen skulle bli informations- och kommunikationsteknologi, eller IKT. IKT växte verkligen, men som sektor i den större ekonomin förblev den liten. Dess förmåga att öka produktivitetstillväxten i hela ekonomin var också begränsad. Härav följde Robert Solows berömda uttalande om produktivetsparadoxen: ”Man kan se datoråldern överallt utom i produktivetsstatistiken.”

Orsaken till detta är, enligt min åsikt, att oavsett vilka positiva förändringar som datoriseringen av ekonomin har lett till, så har dess effekter till stor del trängts undan av en annan tendens som pressar på i motsatt riktning. Avindustrialiseringen inledde en överföring av arbetare från typiskt högproduktiv industriell verksamhet till typiskt lågproduktiv verksamhet inom tjänstesektorn.

Inom tjänstesektorn finns det helt enkelt färre alternativ för att hela tiden öka effektiviteten. Produktivitetsoökningen är i storleksordningen 1% per år eller mindre, istället för 2% eller mer som inom industrin. Ett sätt att förstå denna magkänsla är att tjänster i allmänhet kräver ett direkt samspel mellan arbetare och kunder. Ju fler personer en arbetare träffar, ju lägre kvalitet har allmänt talat en tjänst.

En oortodox variant av denna känsla uppstår när man inser att tjänstesektorn inte bara är ett antal verksamheter: det är en sektor av överblivna verksamheter, där man återfinner de verksamheter som av ett antal materiella eller sociala skäl har stått emot industrialisering och datorisering. Tjänstesektorns mångfald är ett symptom på det som ekonomen William Baumol kallar ”kostnadssjukan”, som, även om den inte är speciell för tjänstesektorn är utbredd där (byggnadssektorn är också drabbad av denna sjukdom).

När tjänster utgör en större del av ekonomins totala avkastning, så minskar det ekonomins tillväxtpotential. När tillverkning samtidigt blir en allt mindre del av den totala ekonomin, så ger dess större potential till produktivitetstillväxt färre effekter inom hela ekonomin.

Att påpeka detta om orsakerna till den pågående ekonomiska inbromsningen kräver inte att man hänvisar till analyser av profitkvoten. Även om det är lite tekniskt, så är det inte svårt att förstå. Brenner dokumenterar en långsiktig minskning av kapitalproduktiviteten, det vill säga den avkastning som varje ytterligare enhet investerat kapital skapar.

Denna nedgång kan uppstå av minst två skäl. Ett kan vara ökad överkapacitet: inom ramen för en brutal konkurrens om marknadsandelar, pressas företagen inom industrin till produktionsökningar som går utöver vad marknaden klarar av.

Det andra kan vara minskade möjligheter till teknologiska förändringar: varje enhet kapital som läggs till i industrin skapar mindre avkastning än tidigare, eftersom det finns färre möjligheter att öka produktiviteten. I det sistnämnda fallet återspeglar den minskande kapitalproduktiviteten en minskad tillväxt av arbetsproduktiviteten, och går att på ett oberoende sätt bekräfta i den (när vi analyserar denna tendens har vi ingen anledning att försöka lista ut vilken faktor som ”verklig” är ansvarig för en ökad effektivitet).

Brenners redogörelse kanske har rätt om de inledande orsakerna till varför profitkvoten minskar inom hela ekonomin – och han kanske har rätt om tillverkningssektorn, under förhållanden av en pågående avindustrialisering – men när avindustrialiseringen väl inleddes, och övergången till tjänster utvecklades i större omfattning, förändrades detta. Den fortsatt låga kapitalproduktiviteten återspeglade inte en överkapacitet inom hela ekonomin, utan istället övergången till tjänster. Det är också därför den pågående övergången från industrin inte har löst problemet.

Under en period dämpades de effekter som övergången till tjänster hade på den övergripande ekonomiska tillväxten en aning tack vare den fortsatta ökningen av antalet arbetstimmar. Även om den effektivitet med vilken personer arbetar inte ökar lika snabbt, så kan man få ut en hel del ekonomiskt genom att sätta fler personer i arbete eller få dem att arbeta mer.

Men nu har införlivandet av kvinnor i den betalda arbetskraften till stor del fullbordats inom alla de rika ekonomierna, och befolkningstillväxten efter babyboomen närmar sig noll (en stor fördel för USA, jämfört med Europa och Japan, är att den amerikanska befolkningen har varit villigare att acceptera invandring).

Min modifiering av Brenners tes för mig mycket närmare vissa delar av litteraturen om ”sekulär stagnation”, som drar samma pessimistiska slutsatser om framtidsutsikterna för ekonomins långsiktiga tillväxt. Denna litteratur har inte heller något att göra med Grossmanns teorier om profitkvotens fallande tendens. Men teorier om sekulär stagnation är teorier om en långsiktig

minskning av profitkvoten.

Långsiktiga tendenser

Konkurrens har en benägenhet att minska profitkvoten, och när konkurrensen är utbredd i hela ekonomin så minskar det profitkvoten totalt sett. Vem sa det? Karl Marx?

Nej, det var Adam Smith:

När många välbeställda handelsmäns tillgångar placeras inom samma branscher, så tenderar deras ömsesidiga konkurrens att minska profiterna, och när det sker samma ökning av tillgångarna inom alla de olika branscher som finns i samhället, så måste samma konkurrens ge samma effekter inom dem alla.

Smith tänkte sig att det fanns en långsiktig tendens för profitkvoten att falla när samhällena utvecklades ekonomiskt. Han konstaterade att fattigare länder som Frankrike hade högre profitkvoter, medan rikare länder som Nederländerna hade lägre profitkvoter.

Smith förutspådde, att i ett högt utvecklat land – ”som hade uppnått alla de rikedomar” som dess naturresurser, befolkning och handel tillät – ”skulle vinsten på tillgångarna troligen vara mycket låg” och konkurrensen hård.

Med undantag för det sena 1800-talets marginalnytteekonomer och deras store teoretiker, Alfred Marshall, ansåg troligen de flesta ekonomer före 1900 att profitkvoten hade en långsiktig tendens att falla. Marx var knappast ensam om att tro det, även om han försökte förklara tendensen på ett unikt sätt.

Av 1900-talets ekonomer var John Maynard Keynes den mest berömde att återuppliva teorin om profitkvotens långsiktiga tendens att falla. Han syftade inte på den allmänna profitkvoten, utan på profitkvoten på nya investeringar i fabriker och utrustning, som han kallade kapitalets margineffektivitet. ”Idag”, skrev han i *Allmän teori*⁴, ”och troligen framdeles, är framtidsutsikterna för kapitalets margineffektivitet ... mycket sämre än den var på 1800-talet.”

När Keynes skrev mitt under den stora depressionen förutspådde han, att om samhället fick fart på kapitalackumuleringen igen ”borde den kunna få ner kapitalets margineffektivitet till noll på en enda generation”. Således såg inte Keynes ett fall för profitkvoten till noll som bara en tendens under denna period, utan också som ett mål.

En del av Keynes' skäl att tro att profitkvoten föll och skulle falla ännu mer var samma som Smiths: han trodde att den grundläggande fasen av kapitalackumulering – då samhället utrustades med byggnader, maskiner och annan utrustning – höll på att ta slut, och att tillväxten i framtiden skulle minska till samma takt som de tekniska förändringarna, som han antog skulle vara mycket lägre än 2% per år.

Keynes inspirerade den amerikanske ekonomen Alvin Hansen att teoretisera om det Hansen kallade ”sekulär stagnation” som en tendens hos 1900-talets ekonomi. Även detta är en teori om profitkvotens fallande tendens. Schumpeter sa håfullt: ”Det finns förvisso inte en lika stor avgrund mellan Marx och Keynes som mellan Marx och Marshall.... Både den marxistiska läran och dess

4 John Maynard Keynes, *Allmän teori om sysselsättning, ränta och pengar*, Lysekil : Pontes, 1994. [Här nyöversatt från engelska – öa.]

icke marxistiska motsvarighet uttrycks utmärkt i den självförklarande fras som vi ska använda: teorin om försvinnande investeringsmöjligheter.”

Schumpeter ansåg att denna teori var felaktig. Han poängterade att det fortfarande fanns en stor mängd behov hos befolkningen som inte var tillfredsställda, och hävdade att mänskligheten fortfarande var långtifrån fullt utrustad. Schumpeter skrev på 1940-talet och trodde också – helt rätt – att de kapitalistiska ekonomierna hade enorma möjligheter till fler tekniska uppfinningar.

Men även Schumpeter antydde att den kapitalistiska utvecklingen någon gång skulle kunna ”sakta in för gott, både av orsaker som finns inbyggda i dess ekonomiska mekanism och utanför den”, och göra det mer sannolikt att den skulle efterträdas av socialismen.

Schumpeters uppfattning att Marx och Keynes har likartade teorier om den fallande profitkvoten är träffande men fel. Liksom för många samtida sekulära stagnationsteoretiker ser Smith och Keynes orsakerna till detta som systemövergripande: de skulle påverka ett socialistiskt samhälle lika mycket som ett kapitalistiskt. Marxister försökte hitta orsaker till långvarig låg lönsamhet inom systemet. Tanken var att en övergång till socialism skulle återställa möjligheterna till en långvarig ekonomisk dynamik.

Som Ackerman förklarar hamnade de sistnämnda studierna i en återvändsgränd. Samma sak gäller inte för det icke marxistiska alternativet. Tvärtom har denna teori fått nytt liv.

Vi är alla stagnationsteoretiker nu

Nutida stagnationsteoretiker åberopar en rad tendenser för att stöda sin åsikt att vi lever i en tidsperiod där tillväxtpotentialen har minskat. Precis som Smith och Keynes anser Robert Gordon att vi har genomfört det huvudsakliga arbetet för att förse välbeställda samhällen i väst med fabriker och utrustning, något som visar sig i att urbaniseringen har avstannat, alltså att bostadsbyggandet inte längre ökar.

Gordon anser också att vi har utnyttjat de teknologiska förändringarnas alla enkla effekter, och således har nått slutakten i Schumpeters teori.

Liksom Keynes (och även Gordon) före honom, betonar Dieter Vollrath den minskade befolkningsökningen, som har övergått i en befolkningsminskning.

Precis som jag anser Vollrath att en viktig bidragande faktor är att industrialiseringen har upphört och övergått till en tjänstebaserad ekonomi. Med all respekt för Gordon är det stora problemet den minskade möjligheten till processinnovationer, inte produktinnovationer.

Larry Summers var den som återupptog debatten om sekulär stagnation, och inledningsvis betonade att det snarare var de privata besparingarna som var överdrivna än att det var brist på privata investeringar. Men hans analys kommer fram till samma poäng: besparingarna är överdrivna därför att investeringsmöjligheterna försvinner. Summers anför minskande befolkningstillväxt och minskande produktivitetstillväxt som orsaker. Han diskuterar också ökande ekonomisk ojämlikhet som en tredje orsak.

Märk väl att dessa teorier inte bara försöker förklara ett enda decennium av låg ekonomisk tillväxt. De observerar precis som Brenner nedgångar som började på 1970-talet. Dessa teoretiker spårar

också en liknande långvarig nedgång för en rad ekonomiska indikatorer, framförallt produktivitetstillväxt och befolkningstillväxt. Det är teorier om låg lönsamhet men måste hänvisa till analyser av profitkvoter.

Nu har "sekulär stagnation" blivit en allmän uppfattning, och förknippas inte nödvändigtvis med marxistiska eller okonventionella ekonomiska tänkare som Robert Brenner och jag själv. Oliver Blanchard tror att försvinnande investeringar, jämte alltför högt sparande, innebär att sekulär stagnation troligen kommer att återvända inom en nära framtid. Som han nyligen sa:

Jag menar att en global sekulär stagnation har drivits och drivs av djupa strukturella faktorer som varken Covid eller inflation har gjort något för att vända på. När centralbankerna väl har vunnit kampen mot inflationen, vilket de kommer att göra, kommer vi högst troligt återvända till en makroekonomisk omgivning som, åtminstone i detta avseende, inte är dramatiskt annorlunda från den som fanns före Covid.

Att säga detta är givetvis inte att säga att det är logiskt omöjligt att man en dag kommer att kunna vända på den sekulära stagnationen. Det skulle kunna ske genombrott som på ett radikalt sätt ökar de kapitalistiska ekonomiernas produktivitetstillväxttakt. Problemet är att det trots alla fanfarer, och som Blanchard betyder, "inte har skett någon sådan teknologisk explosion under de senaste 40 åren, men det skulle kunna göra det."

Tidigare i år publicerade Världsbanken en rapport med titeln "Minskade förväntningar på en långsiktig tillväxt". Rubriken på dess pressmeddelande? "Den globala ekonomins 'hastighetsgräns' sjunker till den lägsta nivån på tre årtionden". I global skala oroas banken, liksom många kommentatorer, av att den kinesiska ekonomins tillväxttakt håller på att minska, vilket förväntas få en oerhört negativ inverkan på fattiga länder i hela världen.

Det är inte Brenner som bara ser det han vill se i den globala ekonomins tecken. Det är Ackerman som gömmer huvudet i sanden.

Det är viktigt att notera att ingen av dessa sekulära stagnationsteoretiker tror att den ekonomiska tillväxttakten troligen kommer att sjunka till noll, men att den kommer att tendera att minska till omkring 1-1,5% i höginkomstländerna. Ändå tror många av dem att om ekonomin fastnar i denna tillväxttakt så kommer resultaten att bli politiskt omtvistade.

Varför det? En av de flesta icke marxistiska sekulära stagnationsteoretikernas brister är ju att de underlåter att mer i detalj dra de politiska slutsatserna av sin teori.

I motsats till detta redogör de marxister som teoretiserar om långa vågor för hur klassförhållandena förändras under de långa vågorna, och det är av intresse när man tänker igenom de politiska konsekvenserna av dagens sekulära stagnation. Ackerman verkar anse att denna redogörelse är skandalös, men i själva verket hjälper den oss att förstå vår nutid.

Politiska slutsatser

Den grundläggande marxistiska teorin lyder så här. Under långa uppsving för systemet är kapitalisternas profitkvoter och den ekonomiska tillväxttakten högre. Kapitalisterna är mer villiga att konkurrera artigt med varandra. Kapitalisterna är också mer beredda att dela tillväxtens vinster med arbetarklassen och samhället.

Dessa positiva resultat är inte nödvändigtvis garanterade under perioder av uppsving, men de blir möjliga om arbetare och andra grupper organiserar sig och kämpar för förändring. Under dessa tidsperioder kommer dessa gruppers reformistiska delar att ha en benägenhet att segra, eftersom det under perioder av hög lönsamhet finns mycket att vinna på att kompromissa med kapitalisterna.

Under nedgångar för systemet faller tvärtom kapitalisternas profitkvoter. Det blir mer troligt att kapitalisterna bjuder under varandra genom otrevlig priskonkurrens. De är också mindre villiga att dela den ökande produktivitetens torftigare vinster med arbetarna eller samhället i stort, så lönerna stagnerar, precis som skatterna.

Ackermans återgivning av Brenners redogörelse nämner inte denna avgörande sida av resonemanget: att perioder av låg lönsamhet är förknippade med ökande klasskonflikter från kapitalisternas sida. Som Warren Buffett sa: ”Visst är det klasstrider, men det är min klass, den förmögna klassen, som för krig, och vi segrar.” Enligt Brenner försöker kapitalisterna med detta krig kompensera den minskande kapitalproduktiviteten genom att öka kapitalandelen, vilket leder till lönestagnation.

Med det sagt ska vi inte vara alltför ekonomistiska om denna tendens. Stagnerande löner är bara ett tecken på ett mycket större antal umbäranden som påtvingas arbetande människor under perioder av låg tillväxt: den ekonomiska osäkerheten ökar; kapitalisterna uppmuntrar lagförändringar som gör det möjligt att öka antalet osäkra anställningar; och de kämpar politiskt för att åtstramningar ska tillämpas inom sjukvård, utbildning och samhällsservice.

I 40 år nu har den kapitalistiska girigheten minskat de långsiktiga chanserna för mänskligt liv genom att gå mot försöken att organisera en övergång från fossila bränslen.

Följden är att förespråkare av kompromisser med kapitalisterna under nedgångsperioder nästan bara organiserar nederlag för arbetarklassen. Känns denna teori så i otakt med vad som har hänt sedan 1973? Fackföreningarna förlorade en hel del stöd när de slutade kämpa för de arbetande och istället organiserade nederlag för arbetarklassen. Samma sak sägs ofta om socialdemokratiska och arbetarpartier: de slutade kämpa för folk och organiserade istället deras nederlag. Där Brenner fick fel var i sin förhoppning att arbetarna kunde bryta sig loss från de organisatoriska begränsningarna.

Men det kanske till sist har börjat hända under de senaste 10 åren, och har inte bara visat sig i ökande social oro, utan också genom uppkomsten av en facklig demokratisk och gräsrotsaktivism. De demokratiska fackliga aktivisternas seger nyligen i bilarbetarfacket UAW,⁵ som omedelbart följdes av en stridbar strejk,⁶ är relevanta exempel.

För övrigt drog Schumpeter exakt samma politiska slutsatser av sin egen teori om långa vågor, men hans bekymmer var de motsatta. Schumpeter fruktade att kapitalisterna utan skydd av en krigförande aristokrati skulle visa sig alltför viljesvaga för att gå mot den ekonomiska och politiska framstöt som arbetarna gjorde under nedgångar. Han såg uppkomsten av New Deal som ett tecken på att kapitalisterna ”var alldeles för nervösa”, och som ett resultat av det lät det kapitalistiska systemets sociala och politiska infrastruktur bryta samman och rörde vägen för socialismen.

Om Schumpeter hade levt idag hade han varit stolt över kapitalisterna. Under de senaste 50 åren

5 [”We Can Thank a Union Reform Caucus for the Militant UAW Strike”](#), *Jacobin*, 23 september 2023.

6 [”US Autoworkers on Strike”](#), artikelserie i *Jacobin*.

verkar de ha hittat sin krigsanda.

Problemet ur Schumpeters synvinkel skulle ha varit att kapitalisterna under en period av sekulär stagnation inte använder de profiter de har tjänat genom en framgångsrik ökning av kapitalandelen för att främja en dynamisk ekonomisk expansion.

Det är en anledning till att försöken att stimulera ekonomin, åtminstone före Biden, har varit mindre effektiva att öka den ekonomiska tillväxttakten än förväntat. Profitkvoten steg, men eftersom kapitalisterna inte kunde se några förändringar på lång sikt valde de att räkna in dessa högre profiter i form av mer elitkonsumtion.

Titta bara på den häpnadsväckande ökning av miljardärernas förmögenheter som har skett under 2010-talet, som var en period av otroligt svag ekonomisk tillväxt.

Inget av det som hittills har skett under Biden antyder någon djup, omvälvande förändring av kapitalistklassens sätt att se på omvärlden, men det innebär inte att det inte skulle kunna ske.

Inför den sekulära stagnationen ska vi inte heller bara foga oss i långvariga låga investeringsnivåer, eller rycka på axlarna och säga att vi inte har råd med en grön övergång. Tvärtom behöver vi på ett radikalt sätt omvandla produktionen, både för att möta folks behov och för en grön produktion. Som även Nicolas Villareal har hävdad,⁷ kommer detta, i den mån den sekulära stagnationen fortsätter, att kräva en avsevärd minskning av elitens inkomster, vilket kommer att orsaka ett enormt motstånd.

En grön framtid

Vad innebär det för framtiden att säga att de marxistiska teorierna om att "befria" produktivkrafterna till största delen är felaktiga, och att försvinnande investeringsmöjligheter skulle gälla lika mycket för det socialistiska som det kapitalistiska samhället? För ekonomer i mitten av 1900-talet som Keynes och Schumpeter, var socialismens stora fördel dess förmåga att förvalta ett samhälle med långvarig låg ekonomisk tillväxt.

Istället för att anförtro så mycket av samhällets resurser till de rika och sätta in dem på de oligopolistiska företagens konton, skulle ett socialistiskt samhälle placera dessa resurser i händerna på vanliga arbetande människor, och öka deras konsumtionsnivåer. Arbetare skulle inte bara kunna ta ut inkomsterna som ökad konsumtion, utan också som mer fritid.

Som Keynes själv hävdade, har en sådan "underkonsumtionslösning" inget med en underkonsumtionsförklaring av de ekonomiska problemen att göra. Som jag redan har förklarat är problemet att långsiktiga investeringsmöjligheter försvinner.

Men innan vi övergår till en ekonomi med lågt sparande, låga investeringar och hög konsumtion skulle vi vilja göra ett sista försök att omforma ekonomin. Under dessa ansträngningar skulle offentliga investeringar behöva ersätta privata investeringar som tillväxtens främsta motor.

William Beveridge var kanske den främsta radikala keynesianen under kriget, och kallade denna sista ansträngning för samhällets erövring av "fyra stora gissel": "Vi bör betrakta brist, sjukdomar, okunskap och elände som gemensamma fiender till oss alla", sa han, "inte som fiender som varje enskild individ kan söka en separat fred med, och själv undkomma till personlig framgång medan

⁷ Nicolas Villareal, ["The Tendency for the Rate of Profit to Fall, Crisis and Reformism"](#), 16 september 2023.

han lämnar sina kamrater i deras klor.” Det är svårt att inte hålla med.

Det visar sig att kapitalismen är bra på ekonomisk tillväxt men dålig på att tillfredsställa människors behov. Den förser samhället med fabriker och utrustning på den rådande teknologisk nivån, men kommer utan hjälp aldrig att göra det så ”fullständigt” som Smith trodde att den skulle. Det beror på att en sådan utbyggnad skulle kräva stora offentliga investeringar i verksamheter med låg produktivitet, som att bota sjuka eller bygga hus till fattiga arbetare.

Nuförtiden måste en så halsbrytande ansträngning att utöka mänsklighetens fabriker och utrustning ha som främsta mål att göra ekonomin grön, vägled av både vetenskapsmän och olika sorters medborgare. I själva verket skulle investeringar inom hela ekonomin behöva äga rum med mycket större demokratisk inblandning än vad keynesianer tänker sig under sina till allra största delen teknologiska fantasier om den ekonomiska omvandlingen.

Om samhället skulle genomföra en sådan utbyggnad, så skulle den ekonomiska tillväxttakten av nödvändighet behöva öka under en eller två generationer. Men i en mänsklig ekonomi skulle vi inte mäta våra framgångar i termer av tillväxtredovisning.

Vårt främsta intresse skulle vara att öka antalet skolor, hus och sjukhus, och minska koldioxidutsläpp och dödsfall i förtid. Vi skulle följa våra framsteg med alla dessa indikatorer, samtidigt som vi skulle diskutera rätt tidpunkt för att byta spår – att minska på sparandet, öka konsumtionen och utvidga vår fritid.

Att komma till en bättre värld

Förra veckan debatterade jag med Ackerman på Jacobin Radios *Bakom nyheterna med Doug Henwood*.⁸ Han bemötte min kritik med att säga, att det inte skulle vara något stort problem även om ekonomins tillväxttakt på lång sikt skulle minska. USA är ett rikt samhälle, sa han. Vad gör det om ekonomin växer med 1% per år och fördubblas i storlek var 70:e år, istället för att växa med 2% per år och fördubblas var 35:e år?

Den minskande tillväxten spelar roll eftersom vi lever i ett klassamhälle. De ekonomiska eliterna har ända sedan 1970-talet inte bara accepterat den lägre avkastningen, dvs. profiterna. Istället har de kämpat för, och erövrat, betydande ökning av sin andel av inkomstillväxten på bekostnad av samhället i stort. Arbetarnas reallöner har stagnerat. Välbehövliga investeringar i offentliga tjänster har avbrutits och infrastrukturen har förfallit.

Ett förnuftigt samhälle som under sin utveckling ställs inför en minskande möjlig produktivitetstillväxt skulle se till att vinsterna av den ekonomiska tillväxten går till det som behövs mest: till offentliga tjänster som syftar till att tillfredsställa folkets verkliga, uppdämda behov av sjukvård, utbildning, mat, gemenskap, barn- och äldreomsorg, och en grön omställning från fossila bränslen. Istället har vi upplevt decennier av girighet från elitens sida, en ny Gyllene tidsålder.⁹

De organisationer som tidigare generationer av arbetare byggde upp, inklusive fackföreningar och, i andra rika länder, arbetar- och socialdemokratiska partier, har till stor del accepterat arbetarklassens nederlag under den nya gyllene tidsåldern. Dessutom har de med framgång avvärjt de flesta

⁸ [Behind the News With Doug Henwood](#).

⁹ Matt Karp, ["The Politics of a Second Gilded Age"](#), *Jacobin*, 17 februari 2021.

försöken att förändra kampen till mer stridbara metoder.

Förhoppningsvis börjar saker och ting nu förändras. Men för att komma till en bättre värld kommer det ändå att krävas en oerhörd politisk kamp för att förändra styrkeförhållandena i vårt samhälle. Oavsett vad keynesianerna säger, och oavsett hur bra deras ekonomiska analyser är, så finns det inget fiffigt knep för att få eliterna att lämna ifrån sig sin ekonomiska och politiska makt.

Brenners analys av den långa nedgången – speciellt i den modifierade form som jag har skisserat ovan – hjälper oss att förstå vad striderna som vi redan är indragna i består av, varför de spelar roll och vilket hopp det finns för framtiden. Det gör inte Ackermans analys.

Lästips:

[Att kartlägga oron](#), av Joshua Rahtz. Artikel ur *Sidecar* som diskuterar Brenners teori om "lång nedgång" och bl a kritiserar invändningar som t ex Ackerman gjort mot den.